

ARKEOLOGI I NORR 14

ARKEOLOGI I NORR 14

2014

ARKEOLOGI I NORR 14

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för idé-
samhällsstudier

UMEÅ UNIVERSITY
Department of
Historical, Philosophical
and Religious studies

Omslagsbild:

Detalj av det frampreparerade skelettet i graven från Västra Ansvar, Överkalix
Foto: Lars Liedgren.

Utgivare och distribution:

Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet
SE-901 87 Umeå, Sverige.
Hemsida: <http://www.arkeologiinnorr.se>

Redaktör:

Per H. Ramqvist
epost: per.ramqvist@arke.umu.se

Grafisk form, lay-out och omslag:

Per H. Ramqvist
Brödtexten är satt med Garamond 10/12
och rubriker med Arial Narrow

Engelsk språkgranskning

Sees-editing Ltd, UK

ISSN 0284-558x

Tryck:

Original, Umeå
2014

Innehåll

<i>Per H. Ramqvist</i> Förord	v
<i>Lars Liedgren</i> Rödockragravar i Norrbotten	1
<i>Inger Zachrisson</i> Okänd och misskänd - skinnskrapan R. 416. Ombytta könsroller i Mellanskandinaviens yngre järnålder	41
<i>Ingela Bergman</i> Kulturarv, landskap och identitetsprocesser. Ett forskningsprogram mitt i samhällsdebatten	67
<i>Per H. Ramqvist</i> Om järnålderns och medeltidens bebyggelseetableringar i norr	81
<i>Peter Persson</i> Boteå kitteln - en fråga om datering	107
<i>Lars Göran Spång</i> Att rekapitulera äldre undersökningar. Exemplet Alnön i Medelpad	123
<i>Staffan Mjönes</i> Det omkullslagna schackbrädet. En kulturhistorisk undersökning av Överhogdalsbonad II	145

Förord

Trots några bekymmer på vägen kan vi nu presentera ett nytt nummer av *Arkeologi i Norr*. Volymen bjuder på sju titlar med en tonvikt på järnålder, men ett tungt bidrag handlar om mesolitiska gravar i Norrbotten. Det är *Lars Liedgrens* artikel som behandlar förbluffande gamla och mycket svårupptäckta gravar från mesolitikum. En av de finaste av dem, från Ansvar i Överkalix, lyser av rödockra vilket jag hoppas tydligt framgår i boken. Vi görs uppmärksamma på många intressanta detaljer i samband med denna typ av stensättning, som det sannolikt kommer att påträffas betydligt fler av i en framtid.

Att stora skeenden kan manifesteras i små ting visar *Inger Zachrisson* i sin artikel, som överraskande nog blev refuserad i *Fornvännen* [*sic!*]. Hennes analys av den till synes oansenliga skinnskrapan av järn, visar på ett intrikat sätt de samiska männens ”plötsliga” intresse under den yngre järnåldern för att skrapa och bereda skinnen, det som ansetts vara en typisk kvinnlig syssla. Orsaken till detta anser hon ligga i att den ökande handeln med de fina och exklusiva skinnen blev alltmer prestigefylld och att hanteringen av dem blev ett manligt göromål, medan hushållets skinnhantering fortsatt sköttes av de samiska kvinnorna.

Ingela Bergman vid Silvermuseet i Arjeplog, leder ett stort Riksbansfinansierat forskningsprogram med titeln ”Kulturarv, landskap och identitetsprocesser”. Det är också titeln på hennes bidrag där hon redogör för de problemkomplex som det sexåriga forskningsprogrammet börjat bearbeta. Den geografiska tyngdpunkten ligger i det gamla landskapet Västerbotten, dvs nuvarande landskapen Västerbotten och Norrbotten och perioden är 500-1800-talet. Inriktningen är uttalat tvärvetenskaplig med arkeologi, ekologi, skogshistoria, ortnamnsforskning och historia som främsta discipliner.

I samma forskningsprogram ingår även *Per H. Ramqvist* som i sin artikel i någon grad belyser ansatser som kommer att utvecklas inom forskningsprogrammet. En metodisk aspekt är analysen av hydronymkomplex som genom nära samarbeten mellan ortnamnsforskning, arkeologi och palynologi kan peka ut hypotetiska ”heta platser” i landskapet. I artikeln ges bland annat ett konkret exempel på detta utifrån den äldre järnåldersgården i Gene.

För ungefär tio år sedan fick jag besök av en entusiastisk amatörarkeolog när vi höll på med undersökningarna av platsen för den berömda Stigeskatten i Indal i Medelpad. Med sig hade han en något hopknycklad koppar- eller bronskittel som han undrade över. Jag tittade med ena ögat och sa att den nog var modern. Efterundersökningar gjordes på fyndplatsen av Länsmuseum Västernorrland som visade att där fanns typiskt gravmaterial från äldre järnålder. Kitteln konstaterades sedan av prof. Ulla Lund Hansen vara en typ av romersk kittel! Nu kommer *Peter Persson* med ytterligare nya rön kring metallkittlar från Västernorrland. Den ovanliga ångermanländska Boteåkitteln är ett gammalt gravfynd som på grund av att den består av närmast ren koppar antagits höra hemma i vikingatiden. I artikeln argumenteras övertygande att graven och kitteln istället hör till den s. k. kittelgravshorisonten, dvs yngre romersk järnålder - tidig folkvandringstid. De tyngsta argumenten är gravens morfologi (kantkedja av sten), att kitteln hade täckhäll samt att nyare analyser visat att flera av de klassiska Västlandskittlarna också tillverkats av närmast ren koppar.

Alnön är en av de täta järnåldersbygderna i Medelpad och där har, som *Lars Göran Spång* poängterar i sin artikel, förhållandevis många äldre undersökningar utförts, vilka inte fullt ut använts i forskningen. Han gör inledande analyser och visar materialets karaktär och potential. Även de digitala resurserna, vilka är förvånansvärt många, lyfts fram av författaren.

Volymen avslutas med *Staffan Mjönes* som fortsätter sina analyser av de intressanta och viktiga bonaderna från Överhogdal i Härjedalen. I *Arkeologi i Norr* 12 publicerade han tolkningen av bonad III. I denna artikel står bonad II i fokus. Än en gång finner författaren motiv i Heimskringla, denna gång i Olav den Heliges Saga, där vissa händelser kring slaget vid Helge å är centrala.

Hoppas att Du får en trevlig läsning med artiklar som inspirerar och leder till nya upptäckter i det nordliga, mycket stora och spännande området.

Per H Ramqvist